

Навчальний семінар «Листи до Геня»

Осередок «Брама Гродська — Театр NN»

Автор: Олександра Зінчук

Підготовлено: Олександра Зінчук, Агнешка Захаревич (2010)

Оновлення: Домініка Маюк, Ізабелла Чумак (2014)

Переклад з польської: Володимир Дишлевук (2015)

Семінар є частиною мистецько-освітнього проекту «Листи до Геня», який реалізується від 2005 року в Осередку «Брама Гродська — Театр NN» у День пам'яті жертв Голокосту та запобігання злочинів проти людяності (19 квітня).

Метою семінару є показати знищення євреїв Любліна на прикладі долі однієї дитини. Геньо Житомирський походив із люблінської асимільованої єврейської родини. Коли почалася Друга світова війна, йому було 6 років.

Завдяки збереженому сімейному фотоальбому учасники семінару дізнаються про життя Геня і його близьких до Голокосту. У 1941 році разом зі всією сім'єю йому довелося переїхати в гетто. Навесні 1942 почалася ліквідація гетто, і Геньо розділив долю тисяч євреїв Любліна.

В ході семінару молодь також зможе доторкнутися до атмосфери довоєнного польсько-єврейського Любліна, його історії під час і після війни, користаючись із першоджерел (фотографії, усна історія, листи, спогади).

Наприкінці семінару учасники пишуть листи до Геня, які відправляються на одну із люблінських адрес, за якими мешкала родина Житомирських. Це захід в пам'ять про конкретну жертву Голокосту, який, в той же час, стимулює до власних роздумів про історію знищення люблінських євреїв.

Семінар також розвиває міжкультурні навички – навчає співчуттю до "іншого", нівелює культурні бар'єри і стереотипи.

Тривалість заняття: 90 хв.

Цільова група: старшокласники/студенти молодших курсів

Кількість учасників: 30 (макс.)

Після семінару учасники зможуть:

- розповісти про спільну історію поляків та євреїв на фоні історії Любліна до 1939 року,
- визначити спільні елементи у повсякденному житті двох історичних громад Любліна,
- розповісти про долю єврейської громади в Любліні під час війни,
- працювати над генеалогічним деревом,

- написати і правильно адресувати лист,
- ламати культурні бар'єри розуміти функціонування культурних стереотипів,
- працювати з текстовими та фотографічними документами.

Необхідні матеріали:

- роздруковані додатки
- 2 великі аркуші паперу,
- маркери,
- ручки (30 шт.)
- аркуші паперу формату А4 (30 шт.)
- конверти і марки (30 шт.)
- фліпчарт та магніти.

Перебіг семінару

1. Вступ (5 хв.)

Ведучий вітає учасників заходу. Розпочинає коротку розмову, запитавши, чи важливим є збереження пам'яті про минуле. Потім він запитує учасників семінару, чи знають вони значення дати 19 квітня.

Пояснює, що історично це дата початку повстання у Варшавському гетто (19 квітня 1943).

Зараз у цей день в Польщі відзначається День пам'яті жертв Голокосту та запобігання злочинам проти людства. Ведучий розповідає учасникам семінару, що їх залучення до участі в семінарі може бути їх особистим вкладом у пам'ять про жертв Голокосту.

2. Вправа - Фотографії розповідають історію Любліна (20 хв.)

Необхідні матеріали: фліпчарт, магніти.

Ведучий ділить учасників на дві групи і запрошує їх зайняти місця навколо двох столів. Обидві групи отримують два різних набори фотографій, пов'язаних із темою культурної спадщини Любліна [Додаток. 2.1]. Ведучий просить учасників, аби вони поскладали зображення, які підходять одне до іншого, в пари. Правильної відповіді немає, фотографії можуть складатися абсолютно довільно. Метою завдання є те, аби учасники дізналися зміст фотоматеріалів і виявили залежності, що існують між ними.

На підставі зображень з обох комплектів ведучий модерує розмову, в ході якої учасники дізнаються про різні теми з історії Любліна. Задає питання, починаючи від питань, пов'язаних з довоєнним часом, переходячи до теми війни, а згодом – до сучасності. Після обговорення зображень, пов'язаних із послідовними історичними епохами, ведучий просить учасників зачитати вголос фрагменти усної історії з колекції " Брами Гродської — Театру NN", які є коментарями до фотографій.

Питання задаються ведучим поперемінно до кожної з груп:

ДОВОЄННИЙ ЛЮБЛІН

• На яких знімках можна побачити вулиці довоєнного Любліна?

вул. Широка (2), вул. Нова (12), Брама Гродська (13)

• Які зображення свідчать багатокультурну історію Любліна?

Щоденні газети польською та їдишем (1, 7), шкільні букварі польською та івритом (9, 11), Люблінська Єшива Хахмей (5), православна церква та католицький костел (14), синагога (10, 15), новий єврейський цвинтар (3), одяг людей на вулиці, вивіски, реклама (12).

Ведучий просить учасників зачитати два фрагменти розповіді Юлії Гартвіг [Додаток. 2.2].

ЛЮБЛІН ПІД ЧАС ВІЙНИ:

• Які фотографії розповідають про становище євреїв у роки війни?

Починаючи з 1939 року, євреї були змушені носити на передпліччі нашивку із зіркою Давида, будинки в єврейському кварталі були позбавлені балконних огорож та інших металевих елементів, реквізованих на військові потреби німців (8).

24 березня 1941 року було створене гетто на Підзамчу, яке функціонувало до 15 квітня 1942 року; на території гетто панувала драматична з точки зору перенаселення, санітарії, харчування та охорони здоров'я ситуація (16).

• Які фотографії показують єврейський квартал після ліквідації гетто?

Ліквідація гетто почалося в ніч з 16 на 17 березня 1942 як перший етап ліквідації євреїв у контексті акції Рейнхардт, тобто запланованого німцями «остаточного вирішення єврейського питання»; до Белжецького табору смерті були депортовані 28 тисяч євреїв, а близько 8000 були переведені в менше гетто на Майдані Татарському; 3 листопада 1943 відбулася остання масова страта євреїв у Любліні, відома як Erntefest («Дожинки»), коли в концтаборі Майданек були розстріляні 18000 осіб; єврейський квартал в Любліні перестав існувати – він був повністю зруйнований (4.10).

Ведучий просить учасників зачитати два фрагменти розповіді: Мечислава Кужонтовського та Ірени Гевертц-Готліб [Додаток. 2.3].

СУЧАСНИЙ ЛЮБЛІН:

• Які фотографії показують існуючі дотепер в Любліні об'єкти, пов'язані з єврейською спільнотою?

Нове єврейське кладовище (3), Єшива (5), Брама Гродська (13)

• Які фотографії показують зміни в міському просторі там, де колись був єврейський квартал?

Замкова площа (6), вид із замкового горба (14)

3. Вправа - Сімейний альбом Геня (20 хв.)

Необхідні матеріали: фліпчарт, магніти.

Варіант I

Учасники заняття залишаються в двох групах. Ведучий каже їм, що вони отримають фотографії з альбому люблінської родини Житомирських. Обидві групи знову матимуть два різні набори знімків [Додаток 3.1]. Завданням учасників є впорядкування фотографій у кожному з наборів в хронологічному порядку. На основі фотографій відтвориться історія родини.

Згодом кожній групі пропонується представити на загал свої послідовності фотографій. З цією метою ведучий спершу просить 6 осіб з групи I взяти по одному зображенню і стати в ряд так, аби представити фотографії в хронологічному порядку. Ведучий задає спрямовуючі питання і, за потреби, регулює представлену послідовність. Правильні відповіді встановлюються відповідно до опису зображень [Додаток 3.2] та додаткової інформації про сім'ю Житомирських [Додаток 3.3].

Питання для групи I:

Ключ: Фото №: 2 - 6 - 5 – 3 - 1 – 4

1. Як звали батьків Геня? Коли народився Геньо Житомирський? (Фото 2)
2. Де мешкав Геньо Житомирський та його батьки? (6)
3. Хто тримає Геня на руках? Скільки років Геньові? (5)
4. Ким є дівчинка, яка сидить на стільці з Геньо? Де була зроблена фотографія? (3)

Ведучий просить одного з учасників заняття зачитати вголос спогади Естер Бернхард (дівоче прізвище – Рехтман), яка є на фото разом із Геньо [Додаток 3.4]

5. Куди Леон Житомирський їде з Любліна і чому? (1)
6. Де зараз в Любліні знаходиться сфотографоване місце? (4)

Після визначення правильної послідовності фотографій групи I запрошуються 6 учасників із групи II. Як і в групі I, ведучий допомагає сформуванню правильний хронологічний порядок, ставлячи питання.

Питання для групи II:

Ключ: Фото №: 9 - 12 – 7 – 11 - 10 – 8

7. Як звали дідуся Геня Житомирського? Якими були імена інших членів сім'ї? (Фото 9)

8. Де на фото Геньо Житомирський? Чому він одягнений, як король? Що свідчить про єврейське коріння цієї сім'ї? (12)

9. Хто гуляє з Геньо? З якої родини походить Геньо – польської чи єврейської? З чого можемо про це дізнатися? Чи була це сім'я, що дотримувалась усіх традицій, чи асимільована? (7)

10. Де був зроблений знімок? Скільки років може мати Геньо? (11)

11. Яка вулиця показана на малюнку? З якого періоду ця фотографія? (10)

Ведучий просить одного з учасників заняття зачитати вголос спогади Юзефи Пачьоркової, яка разом з родиною оселилася в будинку на вул. Шевській, з після виселення родини Житомирських в гетто на вулицю Ковальську - видно на знімку [Додаток 3.5]

12. Звідки походить лист? Хто його відправник і адресат? Що ми можемо дізнатися з цього листа про Геня? (8)

Після визначення правильного порядку фотографій в обох групах ведучий зачитує дати, коли були зроблені фотографії, викликаючи по черзі осіб, які тримають відповідні фотографії. 12 учасників з обох груп стають в єдине півколо, створюючи хронологічний порядок зображень за допомогою ключа. Ведучий пропонує учасникам ще раз подивився на фотографії таким чином, як ніби вони розглядають сімейний фотоальбом родини Геня.

Ключ груп I і II: 9 - 2 - 6 - 5 - 12 - 3 - 1 - 7 - 11 - 10 - 8 — 4

Варіант II

Ведучий ділить учасників на 4 групи. Кожна з груп отримує комплект знімків з альбому Геня Житомирського, а також комплект описів до фотографій, що походять з розповіді Нети Житомирської-Авідар [Додаток 3.6]. Завданням учасників є зіставлення відповідних фото з описами у такий спосіб, щоби отримати хронологічно правильну послідовність фотографій.

Потім кожна група по черзі обговорює один знімок, аналізуючи текст і фотографію. Ведучий перевіряє правильність змісту і доповнює інформацією, пов'язаною з життям Геня і його родини. Під час обговорення останнього фото ведучий разом з учасниками міркує про те, якою була доля Геня під час війни. При потребі пояснює термін: Голокост.

Ведучий інформує учасників, звідки ми знаємо історію Геня, а також ким є Нета Житомирська-Авідар.

4. Вправа - моє генеалогічне дерево (5 хв.)

Необхідні матеріали: друковані аркуші x 30 [Додаток 4.1], ручки.

Всі учасники отримують схему генеалогічного дерева [Додаток 4.1]. Ведучий просить заповнити її відповідно до знань учасників. Після завершення завдання ведучий запитує, які проблеми виникли при формуванні сімейного

дерева. Пропонує, аби кожен учасник взяв додому своє дерево і доповнив відсутні частини разом із сім'єю.

5. Вправа - Геньо і Нетта: родинне дерево Житомирських (15 хв.)

Необхідні матеріали: маркери, крейда, 2 чи 4 аркуші формату А3.

Ведучий запитує учасників, звідки нам відома історія Геня, оскільки він і його родичі загинули в Любліні під час війни. Він пояснює, що всі зображення та сімейні документи, використані під час заняття, опинилися в Осередку «Брама Гродська — Театр NN» у 2002 році завдяки двоюрідній сестрі Геня. Нетта Житомирська-Авідар, яка народилася в 1943 році в Палестині, донька Леона Житомирського (брата Геньового батька), привезла у Люблін сімейний альбом. Леон Житомирський був єдиним членом родини Житомирських, що пережив Голокост [Додаток 5.1].

Ведучий ділить учасників на 2 групи. Кожна група отримує великий аркуш паперу і знаряддя для писання. Завданням кожної групи є графічне зображення, генеалогічного дерева Житомирських з використанням отриманої інформації і додаткових матеріалів [Додаток 5.2]. Перша група створює дерево Геня, тоді як інша створює дерево Нетти.

Наприкінці вправи обидві групи презентують свої праці. Ведучий запитує – в чому найбільша різниця між деревами? В дереві Нетти історія сім'ї продовжується її дітьми, на відміну від дерева Геня, на якому історія сім'ї закінчилася.

6. Вправа - Пишемо лист до Геня (15 хв.)

Необхідні матеріали: аркуші А4 х 30, ручки, конверти, марки.

Ведучий показує 2 фотографії: останнє фото Геня (4) і сучасне фото місця, де він був сфотографований, по вул. Краківське передмістя, 64 (11).

Зіставлення цих двох зображень унаочнює нам велику порожнечу, що залишилася після єврейської громади Любліна після Другої світової війни. Завдяки матеріалам, використаним на занятті, через історію однієї людини, маленького хлопчика, можемо пригадати долю всіх євреїв Любліна та мешканців інших міст, селищ та сіл, які були вбиті під час нацистської окупації.

Напевно, ми ніколи не дізнаємося точну інформацію про останні дні життя Геня. Інформація, яку маємо, базується на загальних історичних знаннях і гіпотезах, і це зайвий раз доводить, наскільки важко реконструювати долі мільйонів євреїв, які загинули в Голокості. Останні свідки тих подій полишають наш світ, збереглися нечисленні документи, вже немає багатьох довоєнних будинків та вулиць. Саме тому настільки важливою є наша пам'ять та заходи, які допомагають нам пробудити в собі співчуття до жертв.

Ведучий пропонує учасникам, аби кожен особисто написав листа до Геня. Ця дія вшановує окрему жертву Голокосту і призводить до особистої рефлексії над історією винищення люблінських євреїв.

Ведучий роздає учасникам аркуші, ручки, конверти і марки, і пояснює, як такого листа варто адресувати – за допомогою однієї з адрес, під якими Геньо

жив у Любліні: вул. Шевська, 3 або вул. Ковальська, 11 а також де на конверті вписати себе як відправника листа.

7. Закінчення (5 хв.)

Наприкінці заняття ведучий розповідає учасникам про подальшу діяльність у проєкті «Листи до Гея», що проводиться Осередком «Брама Гродська — Театр NN» [Додаток 7.1].

Ведучий дякує учасникам за участь.